

Mitski likovi u bajkama Ivane Brlić Mažuranić

Šprem, Marina

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:376036>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-06-03**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti

Marina Šprem

Mitski likovi u bajkama Ivane Brlić-Mažuranić

Završni rad

Mentor: prof.dr.sc. Ana Pintarić

Osijek, 2012.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Ivana Brlić-Mažuranić.....	2
2. Bajka.....	4
4. Priče iz davnine	4
5. Mitski likovi u bajkama Ivane Brlić Mažuranić	7
5. 1. Mit	7
5. 2. <i>Kako je Potjeh tražio istinu</i>	7
5. 3. <i>Ribar Palunko i njegova žena</i>	9
5. 4. <i>Regoč</i>	13
5. 5. <i>Šuma Striborova</i>	15
5. 6. <i>Bratac Jaglenac i sestra Rutvica</i>	17
5. 7. <i>Lutonjica Toporko i devet župančića</i>	18
5. 8. <i>Sunce djever i Neva Nevičica</i>	19
5. 9. <i>Jagor</i>	Error! Bookmark not defined.
6. Zaključak.....	Error! Bookmark not defined.
7. Literatura i izvori.....	22

Sažetak

U radu se govori o mitskim likovima u *Pričama iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić. *Priče iz davnine* prvi su put objavljene 1916. kao zbirka od šest bajki i predstavljaju vrhunac stvaralaštva Ivane Brlić-Mažuranić. Dvije su bajke dodane šest godina kasnije, u trećem izdanju (1926.), tako da kompletna zbirka sadrži osam bajki. U radu se uspoređuje odgovaraju li teorijske postavke o mitskim likovima, o kojim govori stručna literatura, primjerima likova u Brlićkinim bajkama. Nastoji se utvrditi koje je likove autorica crpila iz narodne predaje, a koje iz slavenske mitologije. Istražuje se jesu li likovi *Svarožić*, *Bjesomar*, *Zora-djevojka*, *Domaći*, *Neumljiko*, *Mokoš* i drugi u skladu s pretpostavkama koje navodi, analizirana, stručna literatura. Nastoji se utvrditi jesu li navedeni likovi mitskoga podrijetla i jesu li u hrvatsku tradiciju ušli posredovanjem Afanasjeva. U radu se nastoji utvrditi koja su značenja mitskih likova. Analizirano je dvadesetak mitskih likova, a najveća se pozornost usmjerila upravo na najčešće mitske likove u navedenim bajkama te na njihovo značenje. Provedena analiza mitskih likova Brlićkinih bajki potkrijepljena je primjerima, odnosno citatima iz osam bajki koje su objavljene u knjizi *Priče iz davnine*.

Ključne riječi: Ivana Brlić-Mažuranić, *Priče iz davnine*, mitski likovi, slavenska mitologija

1. Uvod

U ovome će radu biti govora o mitskim likovima koje je stvorila Ivana Brlić-Mažuranić u *Pričama iz davnine*. Najprije će se nešto reći o autorici Ivani Brlić-Mažuranić te vrijednostima njezinoga stvaralaštva. Definirat će se bajka kao književna vrsta, zatim će se govoriti o *Pričama iz davnine*. Analizirani korpus sastoji se od sedam bajki koji se nalaze u knjizi *Priče iz davnine*. Građu za ovu jedinstvenu zbirku pripovijedaka Ivana Brlić-Mažuranić crpi iz dva osnovna izvora: slavenske mitologije i narodnog stvaralaštva. Najveća je pozornost u radu dana dominantnim likovima u bajkama. Kao temeljnja literatura koristit će se *Hrvatski mitovi i legende* i *Junaci starohrvatskih mitova*. Utvrdit će se jesu li mitski likovi koje susrećemo u recentnoj literaturi, prije svega mislimo na literaturu koja govori o slavenskoj mitologiji, prisutni u Brlićkinim bajkama te kako se očituju. Prije glavnog dijela rada definirat će se mit, nakon čega će se prijeći na bajke *Kako je Potjeh tražio istinu*, *Ribar Palunko i njegova žena*, *Regoč*, *Sunce djever* i *Neva Nevičica*, *Šuma Striborova*, *Bratac Jaglenac i sestra Rutvica*, *Lutonjica Toporko i devet župančića* te *Jagor*. Na temelju literature, koja će na kraju biti navedena, pokušat će se interpretirati mitski likovi u navedenim bajkama Ivane Brlić-Mažuranić.

2. Ivana Brlić-Mažuranić

Ivana Brlić-Mažuranić¹ pisala je bajke, priče, romane, basne i autobiografsku prozu. U bajkama nije išla klasičnim stazama, a nije slijedila ni Šenou, nego je u ruho klasične bajke unijela motive iz hrvatskog folklora, slavenske mitologije i kršćanskog svjetonazora. Prema uzoru na klasičnu bajku Ivana prikazuje jedinstven bajkoviti svijet sastavljen od zbiljskih i nadnaravnih likova, sukoba dobra i zla i pobjede dobra, uvjeta i odgađanja dobra. Također je klasičnu strukturu bajke obogatila mnogim pojedinostima, opisima i pripovijedanjima, u čemu je na tragu Oscara Wildea. Ivana je stvorila originalne bajke pa se cijelo razdoblje od njezine pojave do pojave Mate Lovraka 1933., kada izlazi roman *Djeca Velikog Sela*, naziva **razdobljem Ivane Brlić- Mažuranić**.

Tri je, međutim, ličnosti Ivana Brlić-Mažuranić izdvojila kao ljude u kojima je pronalazila i tražila uzore za svoj životni put. Na prvom je mjestu bio svakako njezin djed, Ivan Mažuranić, tvorac *Smrti Smail-age Čengića*, a zatim pjesnik i estetičar Franjo Marković te biskup Josip Juraj Strossmayer.²

Popis djela Ivane Brlić-Mažuranić prilično je impozantan: *Valjani i nevaljani*, pripovijetke, priče i pjesmice za dječake (1902.); *Škola i praznici*, male pripovijetke i pjesme iz dječjeg života, (1905.); *Slike*, pjesme, (1912.); *Čudnovate zgođe šegrta Hlapića* (1913.); *Priče iz davnine* (1916.); *Knjiga omladini*, crtice (1923.); *Dječja čitanka o zdravlju*, stihovi, (1927.); *Mir u duši*, predavanje na Dan mira (1930.); *Iz arhiva obitelji Brlić u Brodu na Savi* (1934.-35.); *Jaša Dalmatin, potkralj Gudžerata*, povijesni roman (1937.); *Srce od licitara*, uglavnom sadržaj prvih dviju knjižica (1943.); *Basne i bajke* (1943.); *Iz korespondencije Andrije Torkvata Brlića*, Zagreb, (1948.)³

¹ Ivana Brlić-Mažuranić unuka je hrvatskog pjesnika i bana Ivana Mažuranića. Rođena je 1874. godine u Ogulinu. Već sljedeće godine njezini su roditelji odselili u Karlovac, zatim u Jastrebarsko, a onda u Zagreb. Kad se udala, preselila se u Slavonski Brod u kojem je osnovala obitelj i napisala djela. Ubraja se u niz obrazovanih žena svoga vremena. Pohađala je privatnu nastavu, poznavala francuski, njemački, engleski i ruski jezik, suvremenica je Vladimira Nazora, Jagode Truhelke i Josipa Cvrtila. Djelom *Priče iz davnine* Ivana Brlić-Mažuranić stekla je svjetsku slavu i naziv *hrvatski Andersen*. Bila je prva žena izabrana u JAZU, dva puta bila je predložena za Nobelovu nagradu, uvrštena je u preglede književnosti i antologije, čitanke i lektire. Djela su joj prevedena na mnoge strane jezike, prilagođena su izvođenju na pozornici, a doživljavaju i nov medijski život.

² Miroslav Šicel, *Predgovor u PSHK*, knjiga 73, Zagreb, 1968., str. 9

³ Milan Crnković, Dubravka Težak, *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955.*, Zagreb, Znanje, 2002., str. 256- 257

Najveća je vrijednost Ivane Brlić-Mažuranić u umijeću jasnog izražavanja, zahukatalosti mašte kojom je uspijevala zarobiti dječju imaginaciju i kreativno je pokrenuti, dinamičnosti radnje, smislu za bajku, uzbudljivom i brzom, upravo filmsko smjenjivanje prizora nabitih sadržajnim događajima, interesantnim i prikladnim svijetu dječje mašte, te naglašena vizualnost. (Šicel, 1968: 17)

Iz pripovjedničkog stiha narodnih priča i štokavskog deseterca Ivana Brlić-Mažuranić uzela je dio potrebne građe u svoj veličanstveni i nedostižni stil koji je u savršenom skladu s ostalim dijalogima arhitekture priča. (Crnković-Težak, 2002: 275) Na temelju te njezine najviše vrijednosti njezine priče mogle bi se podijeliti u dvije skupine: u one gdje je deseterac kao sastavni dio utopljen u Mažuranićkin „akustički i ritmičko ekspresivni jezik i stil“ (*Kako je Potjeh tražio istinu, Šuma Striborova, Regoč i Jagor*), i u ostale u kojima deseterac jasno izviruje u kraćim ili dužim odlomcima (*Bratac Jaglenac i sestra Rutvica*).⁴ U stvaralaštvu Ivane Brlić-Mažuranić uočavaju se tri faze. U naznačenim fazama istaknute su samo objavljene knjige pripovijedaka i priča.

Prva njezina stvaralačka faza zauzima razdoblje od 1903. do 1913. Ono predstavlja njezino ishodište s jasnom tendencijom uspona. U ovoj fazi zanimljiva nam je njezina prva knjiga *Valjani i nevaljani*.

Druga faza zauzima razdoblje od 1913. do 1916. Ona je ujedno i vrhunac njezina stvaralaštva. U ovoj fazi nastaju *Priče iz davnine*.

Treću se faza može uokviriti godinama 1916. i 1938. Ta je faza "period stagnacije, prigodne angažiranosti i užurbanosti, uvjetovane svakodnevnim obiteljskim i društvenim obvezama, a u posljednjem desetljeću života i bolešću." U ovu fazu svakako možemo uvrstiti posthumno objavljenu knjigu *Basne i bajke* iz 1943.⁵

⁴ Ivana Brlić-Mažuranić, *Zbornik radova o I.B.Mažuranić*, ur. Jelčić, D., Skok, J., Šegedin, P., Šicel, M, Vaupotić, M., Mladost, Zagreb, 1970., str.72-73.

⁵ Ivana Brlić-Mažuranić, *Izabrana djela*, Zagreb: Matica hrvatska, Stoljeća hrvatske književnosti, 1997., str. 6

3. Bajka

Ana Pintarić u *Umjetničkim bajkama* navodi kako je *bajka* jednostavna prozna vrsta prepoznatljiva po čudesnim pretvaranjima, jedinstvenom zbiljskom i nadnaravnom svijetu, ponavljanju radnje, prepoznatljivim likovima, sukobu dobra i zla, nagradi i kazni, postavljanju uvjeta i kušnji, odgađanju te nagrade te čarobnim predmetima i čudesnim pretvaranjima.

Riječ *bajka* (od arhaičnog glagola *bajati*, vraćati, čarati, ali izvorno i pripovijedati) ima dva značenja. U književnoj teoriji *bajka* imenuje književna djela u kojima se bez začudnosti susreću zbiljski i nadnaravni svijet. Bajka je vjerojatno negdje između istine i mašte, kao što je zapisao Puškin: „Bajka laž i jest i nije- / Pouka se u njoj krije.“ (A. S. Puškin: *Bajke, Znanje*, Zagreb, 1998., 85.)⁶

Na početku 20. stoljeća hrvatska se bajka najljepše ostvarila u djelima Vladimira Nazora. Ivane Brlić-Mažuranić, Jagode Truhelke i Josipa Cvrtila. Klasici i utemeljitelji koji su stvarali od 1863. do 1922. godine su: A. Šenoa, V. Nazor, I. B. Mažuranić i Josip Cvrtila. (Isto, 14)

Smatra se da je prva bajka smišljena i ispričana za vrijeme zimskih večeri u siromašnoj kolibici, kada se obitelj okupila oko tople peći, a neka baka započela priču o ljepšem i boljem životu. U ulozi čuvara doma javlja se djed (I. B. Mažuranić, *Kako je Potjeh tražio istinu*), žena (I. B. Mažuranić, *Ribar Palunko i njegova žena*) i djeca i stari kućanski predmeti (I. B. Mažuranić, *Jagor i Bratac Jaglenac i sestra Rutvica*). (Isto, 30)

4. Priče iz davnine

Priče iz davnine prvi su put objavljene 1916. kao zbirka od šest bajki.⁷ Dvije su bajke dodane šest godina kasnije, u trećem izdanju iz 1926., tako da kompletna zbirka sadrži osam bajki.⁸ (Zima, 1999: 283)

U privatnom pismu sinu Ivana Brlić-Mažuranić razjašnjava postanak *Priča iz davnine*, odnosno opovrgava krivo proširenu famu da je u pisanju tih bajki preuzela sižeje iz navodne slavenske mitologije. Istražujući ostatke odnosno krnje pripovijesti i mitološke sklopove slavenskih (u prvom redu ruskog, hrvatskog i srpskog) naroda, autorica tvrdi da je kao jedino

⁶Ana Pintarić, *Umjetničke bajke- teorija, pregled i interpretacije*, Matica hrvatska, Osijek, 2008., str. 7

⁷*Kako je Potjeh tražio istinu, Ribar Palunko i njegova žena, regoč, Sunce djever i Neva Nevičica, Šuma Striborova, Bratac Jaglenac i sestra Rutvica.*

⁸Šest gore navedenih i *Lutonjica Toporko i devet župančića te Jagor*

stalno mjesto pronašla pojedine likove odnosno njihova imena, kojima je sama dodala karakteristike i značenje. „Uspjele ili neuspjele, manjkave ili savršene, te su *Priče* koli u svojoj biti, toli u svojoj izvedbi čisto i potpuno moje originalno djelo“, piše Ivana Brlić-Mažuranić u pismu sinu. „One su sačinjene oko imena i likova uzetih iz slavenske mitologije, i to je sva vanjska veza koju one imaju s narodnom predajom. Ni jedan prizor, ni jedna fabula, ni jedan razvoj, ni jedna tendenca u ovim pričama nisu nađeni gotovi u našoj mitologiji.“ (Brlić-Mažuranić, 1997: 175-276)

Šicel u *Pet stoljeća hrvatske književnosti* navodi kako *Priče iz davnine* posve sigurno predstavljaju najveći književni dometa Ivane Brlić-Mažuranić. (Šicel, 1968:15)

Priče iz davnine retorički su spremnik hrvatskih jezičnih i književnih arhetipova, ta je knjiga retorta jezičnog iskustva ali i mjesto velike naracijske inventivnosti. Ivana Brlić-Mažuranić nije stvorila samo djetinji i izmaštani ansambl čudesnih bića nego je hrvatskom jeziku podarila čitav niz simboličkih i etički vrlo čvrstih značaja.⁹

Mitološki likovi i njihova imena ušli su u *Priče* iz djela Afanasjeva uz velike preobrazbe. Maja Bošković-Stulli spominje *Svarožića*, *Mokoš*, *Stribora*, *Zoru-djevojku*, *djeda Neumljiku*, *Kralja Morskoga*, *babu Poludnicu*, *Domaće* i *Bagana* kao postojeće motive i likove u slavenskoj mitologiji koje spominje Afanasjev. Njihova je imena i osobine Ivana Brlić-Mažuranić mijenjala i preoblikovala, no podrijetlo se tih likova i pojava ipak može povezati sa slavenskom mitologijom.

Drugi krug imena i motiva dolazi iz usmene književnosti - *Lutonjica Toporko* poznat je ruskoj narodnoj bajci, *Regoč* stiže iz usmene tradicije otoka Mljeta posredstvom Ignjata Đurđevića i njegova Marunka, kraljević *Relja* potječe iz hrvatske epske narodne pjesme, jednako kao i *Malik Tintilinić*, kojemu je ime nadjenula sama Mažuranićka prema narodnom vjerovanju. Dobar je primjer Mažuranićkina stvaralačkog postupka motiv *Kitež-planine* (mjesto radnje u bajki *Bratac Jaglenac i sestra Rutvica*). Njezino je ime poznato u ruskoj usmenoj predaji, no u njoj ne označuje planinu, nego jezero i nema zastrašujuća obilježja koja joj pridaje Ivana Brlić-Mažuranić. (Zima, 1999: 285)

Osim usmene tradicije, Maja Bošković-Stulli spominje zanimljivo korespondiranje Mažuranićkinih bajki s nekim romantičarskim književnim idejama. Mit je Ivani Brlić-Mažuranić

⁹ Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti od Bašćanske ploče do danas*, Zagreb, Golden marketing, 2003., str.30

poslužio kao izvor motiva, kao svojevrsno nadahnuće i kao pomoćno sredstvo u konstruiranju fantastične davnine, što je sve u skladu s okretanjem mitologiji, ali i mitskom mišljenju u književnoj perspektivi kraja stoljeća. (Isto, 286)

Osnovom motiva u *Pričama iz davnine* prepleću se i pretapaju predodžbe o tzv. starome slavenskom Olimpu s primjerima uzetih iz narodnih pjesama, priča, predaja, vjerovanja. Motivi u *Pričama iz davnine* uzeti su iz mitološki koncipiranih djela te su u *Pričama* stari mitološki motivi i oni iz usmene tradicije znatnim dijelom među sobom stopljeni.¹⁰

Priče iz davnine vremenski su smještene u irealni prostor zamišljene prošlosti, prostorno zbijene u neprepoznatljivu tajanstvenu prirodu, napučene nepoznatim likovima i neočekivanim opasnostima, *Priče iz davnine* stvaraju vlastiti stabilan književni prostor, narativni elementi kojega ne slijede stroge žanrovske konvencije narodne bajke te ih je moguće svesti na jednostavnu, ponovljivu, shematičnu strukturu. (Isto, 289)

No bez obzira na njihovu nejedinstvenu strukturu, odnosno na raznovrsnost narativnih elemenata u svakoj pojedinoj bajci, *Priče iz davnine* ipak imaju zajednički podtekst koji povezuje sve bajke u jednu cjelinu i stvara privid mitologije, odnosno privid nekog drugog, paralelnog, fantastičnog svijeta koji je nalik našem, ali nije naš. Taj je podtekst jednostavno funkcioniranje fantastičnog svijeta davnine po kršćanskim motivima.

Priče iz davnine mogu se čitati kao mala fantastična *Biblija* sa svakom bajkom kao jednom prisposobom, u kojima se veliča strpljivo podnošenje zla, ukazuje na nužnost prihvaćanja dužnosti, slavi izdržljivost ljubavi, poučava kako bezazlenost pobjeđuje sva iskušenja, upozorava na pogibeljnost pohlepe i slično. Bajka *Šuma Striborova* najbolji je primjer za tu tvrdnju jer sadrži sve zamišljene potrebne elemente. I druge bajke imaju kršćanski podtekst - *Ribar Palunko i njegova žena* govori o štetnosti pohlepe, o žrtvi ljubavi zbog ljubavi te o vjernosti, u bajci *Kako je Potjeh tražio istinu* temeljni je govor o istini, grijehu i iskupljenju, bajka *Sunce Djever i Neva Nevičica* u znaku je nesebičnog milosrđa i ljubavi, *Bratac Jaglenac i sestra Rutvica* parabola je o čistoći, bezazlenosti i pouzdanju u Boga i tako redom. Narativna je logika Mažuranićkinih *Priča iz davnine*, koliko god se potpomažu fantastikom, rješavanje problema pouzdanjem u Božji poredak stvari. (Isto, 290)

¹⁰ Maja Bošković-Stulli, *Priče iz davnine i usmena književnost*, u: Ivana Brlić-Mažuranić, Izabrana djela II, Naša djeca, Zagreb, 1994., str. 232

Priče iz davnine jedan je engleski književni list nazvao *Parabolama o životu pune značenja i ljepote*. *Priče iz davnine* idu u red onih nekoliko hrvatskih knjiga, koje su napisane jezikom bez mane. Jedna od osobina ove velike proze njezina je duhovna, moralno-psihološka veza s tradicijom koja nije nimalo ropsko plagiranje i prepričavanje narodne deseteračke poezije i srednjovjekovnih religioznih ili poganskih legendi, već stvaralačko uključivanje i uklapanje u duh „slavenskih“ legendi. (Brlić-Mažuranić, 1970: 72-73)

5. Mitski likovi u bajkama Ivane Brlić Mažuranić

5. 1. Mit

Vitomir Belaj navodi kako je *mitologija*, u klasičnoj Grčkoj bila disciplina proistekla iz mitskih kazivanja, koje su pisci upotrebljavali u svojim djelima. Ona je bila disciplina gramatike. *Mit* je pripovijedanje, slovo o bogovima i njihovim zgodama. Mit je pripovijedanje o zgodama bogova. On pripovijeda o događajima koji su se dogodili izvan našeg svakodnevnog svijeta, izvan našega vremena: dogodili su se prije vremena, događaju se mimo njega, ili će se dogoditi nakon njegova tijeka, ali ti događaji bitno utječu na tijek našega vremena.¹¹

Milivoj Solar navodi kako se *mit* (prema grčkom *mythos*, govor, jezik, kazivanje, priča) može shvatiti kao jednostavan oblik ako se ima na umu jedan određen način govornog izražavanja mitskog iskustva. Mit kao književna vrsta označuje takvu jezičnu tvorevinu koja na temelju mitskog iskustva oblikuje određenu priču, redovno vezanu s porijeklom i nastankom svijeta u cjelini ili pojedinih pojava, osoba, ljudskih tvorevina ili čitavih naroda. *Mit* tako na poseban način nešto objašnjava. *Mit* kao jednostavan oblik pripovijedanja, kojim se objašnjava neko životno važno pitanje, čini element koji upotrebljava umjetnička proza u gotovo svim svojim vidovima.¹²

5. 2. *Kako je Potjeh tražio istinu*

Kako je Potjeh tražio istinu bajka je u kojoj se bajkoviti elementi otkrivaju u vremenskoj i mjesnoj neodređenosti što je vidljivo iz sljedećeg primjera:

„Bilo je to u vrlo davno doba. Na jednoj krčevini u staroj bukovoj gori živio starac Vjest sa svoja tri unuka.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 21)

¹¹ Vitomir Belaj, *Hod kroz godinu*, Golden marketing, Zagreb, 1998., str. 15-16

¹² Milivoj Solar, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1986., str. 208-209

Utjecaj se usmene književnosti osjeća u njezinom jeziku i stilu, osobito u ritmu njezina pripovijedanja te statičnog i dinamičnog opisivanja. Karakterističan broj tri pojavljuje se u trojici braće i njima namijenjenih bjesova, u tri puta navedenoj ideji o ljubavi prema bližnjemu, u trima kružnim putovanjima braće na skutu Svarožičeve kabanice, i u skladu s tim, u trima bitnim odrednicama svijeta ljudi-bogatstvu, moći i mudrosti znanja, u tri dana Potjehova razmišljanja prije donošenja odluke o odlasku. Prema činjenici da su bjesovi dijelom i personifikacija ljudskih poroka i da je njihovo izvorište i u ljudskoj psihi, moglo bi se reći da priča ima elemente fantastične priče (tada se može govoriti o svjesnom i nesvjesnom, podsvjesnom i nadsvjesnom stanju).

Priča je podijeljena na sedam dijelova. U prvom se jasno razotkriva tema i glavna misao priče u Svarožičevoj objavi što je unucima raditi: „*Evo što vam je raditi: ostanite na krčevini i ne ostavljajte djeda dok on vas ne ostavi, i ne idite u svijet ni za dobrim ni za lošim poslom dok ne vratite ljubav djedu.*“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 22)

Prvi se od dvaju glavnih fantastičnih likova u priči pojavljuje **Bjesomar**. Njegovu pojavnost otkriva unutarnji osjećaj nelagode i straha. U *Tumaču imena* Ivane Brlić-Mažuranić za Bjesomara se navodi: *Bjesomar*- tako nazivahu stari Slaveni u nekim krajevima vladara zlih i opakih sila.¹³ Bjesomarovo kretanje odaje stanovito prikrivanje u mračnome, tamnome prostoru. Bjesomara određuje i mržnja (mrzi pravedna čovjeka, zamrzio starca Vjesta).

„*Već odavna bijaše Bjesomar zamrzio starca Vjesta. Zamrzio ga kako pogana čeljad mrzi pravedna čovjeka, a mrzi ga ponajviše poradi toga što starac bijaše na krčevini zaveo sveti oganj da se nikad ne ugasi.*“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 23)

Jedan od mitskih likova koji se javlja u priči *Kako je Potjeh tražio istinu* je **Svarožić**, koji predstavlja otpor **Bjesomaru**. To je ime poznato od prije iz literature kao ime starog slavenskog božanstva, a u *Priče iz davnine* ušao je posredovanjem Afanasjeva.

Prema mitološkoj literaturi **Svarožić** je sin Svarogov, jedni drže da predstavlja sunčano božanstvo, a drugi da je zemni oganj. U priči o Potjehu Svarožić je Sunce na izlasku u liku prekrasna mladića; on je jutarnja svjetlost što se javlja navrh brda, te bliže povrh kamena i još bliže povrh lipe, on je prekrasno momče u blistavu odijelu, oko njega zlatna kabanica trepti kao zlatan barjak. (Bošković-Stulli, 1994: 232)

¹³ Ivana Brlić-Mažuranić, *Tumač imena*, u: PSHK, knjiga 73, Zagreb, 1968., str. 153

„I ukaza im se prekrasno momče u blistavu odijelu, a oko njega zlatna kabanica trepti kao zlatan barjak.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 22)

Marinović u *Junacima starohrvatskih mitova*¹⁴ navodi kako je Svarun- otac bogova, nazvan još i Svarog, Svevid, Vid, Jakša. Vrhovni je sunčani bog. Kralj kraljeva. Vladar vladara. Gospodar neba i zemlje. Sjaji nebeskom slavom. Sjedi na prijestolju mudrosti. Rođen je iz jajeta koje se ljuškalo na mreškavim valima Ajerskog mora. Otac je bogova. (Marinović, 1999: 8)

U *Tumaču imena* Ivane Brlić-Mažuranić za Svarožića se navodi, **Svarožić**- sunčanu svjetlost zamišljali su naši pređi u obliku prekrasnog mladića po imenu Svarožića. (Brlić-Mažuranić, 1968: 153) Svarožić predstavlja viziju jutarnjeg sunca u jednoj obnovljenoj mitologiji.

„Moj božiću Svarožiću, zlatno sunce, bijeli svijet! Moj božiću Svarožiću, lunajlije, lunaj le!“ (Brlić-Mažuranić, 1968:22)

5. 3. Ribar Palunko i njegova žena

Jedina bajka iz zbirke *Priče iz davnine* u kojoj kao mjesto radnje autorica koristi primorje i krš u zaleđu jest *Ribar Palunko i njegova žena*. U priči o ribaru Palunku nosi vjetar ribara morem „do ostrva do Bujana, do kamena do Alatira.“ (Prema tumačenju, naši su preci ondje zamišljali raj, a kamen Alatir predočavao je Sunceraz- no to nije bilo točno, kao ni neka druga tumačenja). I ta je slika preuzeta, u novoj funkciji, iz Afanasijeva. Otok Bujan naći ćemo i u humorističnim uvodnim formulama mnogih ruskih bajki. (Bošković-Stulli, 1994: 233)

Radnju pokreće Palunko, lik nezadovoljnog čovjeka i kasnije i nezrelog oca koji ne shvaća vrijednost obiteljskog života:

"Kakav li je ovo bijedni život? - govorio Palunko sam sebi - što danas uhvatiš to večeras pojedeš, i nikakve radosti nema za mene na ovom svijetu." (Brlić-Mažuranić, 1968: 39)

Putovanje predstavlja emotivno sazrijevanje glavnog lika. U dodiru s morem Palunko pronalazi sreću u vlastitoj obitelji za koju dotada nije mario. S druge strane, Palunkova žena kao oličenje bezuvjetne vjernosti, nesebične i iskrene ljubavi uspijeva podrediti more i bića u njemu svojim odgovornim ciljevima.

U *Ribaru Palunku* najprije se javlja **zmiju grozovitu**, majku sviju zmija:

¹⁴ Marinko Marinović, *Junaci starohrvatskih mitova*, Varteks tiskara, Varaždin, 1999.

"Strašna glava sav ulaz zatvorila, a tijelom se u pećini ispružila te tamo orijaškim repom omahuje, more muti i valove diže."(Brlić-Mažuranić, 1968: 47)

Sljedeća prepreka (**ptica orijaška**), koju svojom odlučnošću još uspješnije savladava, utjelovljena je u ptici gvozdenog kljuna:

"Isplovila žena, stigla do druge pećine, a u drugoj pećini ptica orijaška, majka sviju ptica. Na ulazu strahovitu glavu ispružila i gvozdeni kljun razvalila i krilima maše, vihor razmahuje." (Isto, str. 47)

Naposljetku, pred Palunkovom ženom ispriječila se **zlatna pčela**:

"Na ulazu se zlatna pčela uzlijetala: križa ognjene munje i gromke gromove. Tutnji more i pećina, zveče munje po oblaku." (Isto, str. 48)

U ovom dijelu ističu se prepreke koje su nad morem, u moru su to **Kralj Morski** i **Morske Djevice** koje izvode nad morem bjesomučnu trku u kojoj progone Palunka, njegovu ženu i maloga Vlatka do trenutka kada su na kopnu dohvatili svoju sreću: topli dom.

U priči o ribaru Palunku i njegovoj ženi nailazimo na imena i likove iz slavenske mitologije (*Zora djevojka*, *Zmija orijaška*, *Ptica kljuna gvozdenoga*, *Zlatna pčela*, *Kamen Alatir i Otok Bujan*), iz naše narodne predaje ili umjetničke književnosti (*Morske Djevice*), i iz predaje ostalih slavenskih naroda (*Kralj Morski*).

Ivana Brlić-Mažuranić podrijetlo svoje mitologije na kraju knjige uz svaku bajku tumači na svoj način. U raščlambi njezina *Tumača imena* vezana za bajku *Ribar Palunko i njegova žena*, Maja Bošković-Stulli pojedina tumačenja smatra netočnim, te preuzetim iz interpretacija A. Afanasjeva.

Bilješke uz bajku *Ribar Palunko i njegova žena* gradi na sljedeći način:

1. Zora – djevojka; Stara narodna priča u mnogih Slavena pripovijeda još i sada o Zori djevojci što ranim jutrom plovi morem na zlatnom čunu sa srebrnim veslom. Stan joj je na otoku Bujanu. (Brlić-Mažuranić, 1968: 153).

„Kad treći dan istom počelo svitati, al se iz mora izdigne srebrn čun, na njemu zlatna vesla, a u čunu, kao kraljevna jasna, stoji blijeda Zora-djevojka.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 39)

U literaturi se često navode i usporedbe sa sličnim mitološkim bićima, ali im je uvijek zajedničko da je Zora povezana s izlaskom sunca. U *Poviesti Hrvatskoj I.* Tade Smičiklasa¹⁵ (u poglavlju Bogoštovje poganskih Hrvata) nalazimo već 1882. detaljan opis Zore i njezinu ulogu:

"Druga je sunčeva sestra starija od njega, a mladja od Danice: Zora, nije doduše tako obćenito i mnogo puta za sestru priznata, ali je nepobitno božica i sunčeva sestra. Slika se kao liepa djevojka. Izvirala studena vodica, na vodici srebrena stolica, na stolici liepa djevojka, žute su joj noge do koljena, a zlačane ruke do ramena, kosa joj je kita imbrišina. (...) Jasno je i rodbinstvo i božanstvo te djevice, koja je toli liepa, jerbo: Suncu kose plete, a mjesecu dvore mete. Ona u jutro spremi bratu konje ognjene, a na večer ih opet spremi. (Smičiklas, 1882: 113,114)

U novijem tumačenju Zore-božice Zorane nalazimo sljedeće: *"Zorana svako jutro ustaje u sjaju blještavila, modra i rosna od svježine na putu svjetla, a uzdiže se rub obzorja, te hita u krioce svom ljubljenom. (...) Na glavu je znala metnuti tri vijenca bisera, ali i četvrti od suhog zlata. Oko vrata bi stavljala dva zlatna i treći biserni đerdan. (...) Na njezinu nebesku pojavu ustaje orač i kopač, mornar diže sidro i razapinje jedro na prvi dašak njezina vjetra."* (Marinović, 1999, str. 52). Zora je našla mjesto i u knjizi priča Vanje Spirin *Hrvatski mitovi i legende*¹⁶ (1997) koju slika kao lijepu božicu, donositeljicu jutarnje svjetlosti. Nije teško zamisliti Zoru-djevojku kao personifikaciju zore, igre svjetlosti i boja na jutarnjem moru.

2. Kralj Morski; Slovenci i Slovaci pričaju o silnom i bogatom Kralju Morskom što pod morem stoluje. (Brlić-Mažuranić, 1968: 153)

Kralja Morski može se usporediti s bogom mora Korabom, kako ga se tumači u *Junacima starohrvatskih mitova*:

"Korab je bog mora, zaštitnik mornara i ribara. Gospodar žitelja što borave u morskim prostranstvima. Sin je Vodana, velikog boga oceana, rijeke i jezera, te Vande, božice voda. Prikazivan je kao snažan i ozbiljan muškarac, silovite čudi s trozubcem u ruci. Posjeduje zlatnu lađu i ima dvorove u morskim dubinama. Posvećena mu je cvjetna livada i kadulja, drvo česmina i riba srebrna srdela. O njegovu štovanju svjedoči nazivlje otoka Raba, planine Koraba, a zibava lađa, kod Hrvata, nazivlje se korabom." (Marinović, 1999: 65)

¹⁵ Tadija Smičiklas, *Poviest hrvatska I.*, Naklada Matice Hrvatske, Zagreb, 1882.

¹⁶ Vanja Spirin, *Hrvatski mitovi i legende*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1882.

„Velikoga ćeš se dobra i raskoši nauživati u Kralja Morskoga, ali znaj: na zemlju se ne možeš da se vratiš jer su tri strahovite straže postavljene.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 42)

3. Otok Bujan; To je čudoviti otok, obrastao bujnom raslinom. Na tom otoku zamišljali su naši pređi raj. Njega pominju još i sada Rusi u vraćanjima i pregovorima protiv bolesti, za plodnu godinu itd. (Brlić-Mažuranić, 1968: 153)

Otok Bujan naći ćemo i u humorističnim uvodnim formulama mnogih ruskih bajki, ali i u Puškinovoj stihovanoj bajci o caru Saltanu: „*Mimo ostrava Bujana v carstvo slavnoga Saltana.*“ (Bošković-Stulli; 1999: 233)

„*Tuj na ostrvu Bujanu, na kamenu Alatiru, sjedi Zora-djevojka.*“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 42)

4. Kamen Alatir; spominje se u drevnoj slovenskoj priči kao "bijeli gorući kamen na Bujanu", kojim se valjda mislilo predočiti sunce. (Brlić-Mažuranić, 1968: 153)

Maja Bošković-Stulli (1999) ovakva tumačenja Otoka Bujana i Kamena Alatira smatra, kako je navedeno, netočnim i preuzetim iz Afanasjeva koji je u svojim tumačenjima dao mnogo maha svojoj mašti, no sama ne upućuje na druga moguća ispravna tumačenja.

5. Morske Djevice (diklice); Hrvatska i slovenska priča nazivlje tako morska čudovišta: do pol tijela krasne djevojke, od pol ribe razdvojena repa (poput sirena u grčkoj mitologiji) (Isto, 153)

„*On do kola mlinskoga, a oko kola Morske Djevice pustopašne igre igraju. U val rone, po moru se gone, kose im se po valu rasteple, srebrne im peraje trepere, a rumena im se usta smiju.*“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 42)

6. Nijemi jezik; Naš narod vjeruje da životinje govore posebnim jezikom, te da ima ljudi, koji taj "nijemi jezik" znaju i razumiju. (Isto, 153)

7. Zmija orijaška, Ptica kljuna gvođenoga, Zlatna pčela; To su tri nemani, što po pričanju oko otoka Bujana izvode valove, vjetar i gromove, odakle se širom svijeta oluja razilazi." (Isto, 153)

Iz ovog nizanja tolikog broja imena iz mitologije i mitoloških predodžbi i događanja te opisa iz različitih tradicija (npr. slovenske, ruske, slovačke, stare slavenske i naše, hrvatske) može se zaključiti da je *Palunko* bajka s najviše korištene mitološke građe u *Pričama iz davnine*,

ali i u cijelom njezinu opusu. Mitološko Ivani Brlić-Mažuranić treba za građenje stalne mreže prepreka koja je tako karakteristična u strukturi bajke, i koje mora savladavati glavni junak da bi došao do konačnog postizanja traženog dobra ili pravednosti, kao što je učinila Palunkova žena. Navedeno motivsko bogatstvo *Ribara Palunka i njegove žene* izazvalo je i najviše interesa u hrvatskoj književnoj povijesti – od trenutka objave *Priča iz davnine* do danas veliki se broj kritičara i znanstvenika bavio upravo tom temom.

5. 4. *Regoč*

Pripovijetka *Regoč* nosi ime po divu Regoču. U njoj su nositelji radnje i glavni junaci dva mitska bića – **Regoč** i **Kosjenka**. **Regoč** je golemo, snažno i dobrodušno stvorenje, koga početkom osamnaestoga stoljeća spominje Ignjat Đurđević u Suzama Marunkovim. Ivana Brlić-Mažuranić preuzela je legendu o divu **Regoču** više iz narodnih predaja nego iz Đurđevićevog djela i razvijala je kao kontrast drugom fantastičnom junaku – maloj vili **Kosjenki**.

U svome *Marunku* Đurđević kaže:

*„Neg ko Regoč da sam jaki,
ki za špirun potezo je
do varh gore galjun svaki,
ki je po moru barz jedrio,
i primišćo kampanio.“*

(*Regoč*-pripovijest smišljena nu vjerovano jest na Mljetu da u staro doba Marko Regoč bjaše te visine i jakosti da bi korablju četverovoznu u goru prinosisio, da je s polugom gradove primjestivo, i vodu puštavo varh zvonika u način krupostanika.) (Bošković-Stulli, 1994: 237)

Regoč je čuvar **Legena grada**, kojeg je nekad i negdje čudesno sagradila narodna mašta i održavala u pjesmama i predajama, često pod imenom Leđan. Mnoge osobine vile Kosjenke sadržane su u legendama i bajkama o vilama. **Kosjenka** je, za razliku od Regoča, više bliža realnim ljudima i to po svojoj naravi i prirodi. (Brlić-Mažuranić, 1970: 124-125)

Radnju **Regoča** pokreću dvije od osnovnih karakternih crta ljupke vile Kosjenke: radoznalost i dobrotu srca. Iz velike radoznalosti javljaju se želje za putovanjem i otkrivanjem, a to donosi pustolovinu. Kosjenkina želja jurnjave na konju dovodi ju u Legen, upoznaje Regoča i zajedno zaviruju ispod zemlje i odlaze u podzemlje svijeta.

Drugi dio bajke ovisi o brojnim izvanjskim čimbenicima. Vila Kosjenka uvijek je pokretač radnje. Ona razbacuje svoje bisere kako bi razveselila pastire i pastirice, upućuje Regoča kako će

zaštititi sela i spašava djecu žrtvujući svoj veo. Oba glavna dijela priče počinju igrom koja vodi u pustolovinu, a pustolovina vodi u novi život.¹⁷

Regoč je himna mladosti i najljepšim čovjekovim vrlinama po kojima riječi ljudskost, čovječnost humanost dobivaju svoj najplemenitiji smisao, uzvišeniji od svega neljudskog i nadljudskog. Kao i ostale *Priče iz davnine* i **Regoč** se odlikuje slikovitim, ali jednostavnim opisima. To su slike s karakterističnim detaljima, kao npr. slika dvaju sela pod gorom:

„No najviše joj se sviđjelo kad projuriše ukraj jednoga kraja gdje bijaše gora, a na njoj divna šuma, pod gorom dva zlatna polja kao dvije zlatne marame, na njima, dva bijela sela kao dva bijela goluba, a malo podalje velika voda.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 53)

Opis podzemlja podsjeća na narodnu pjesmu:

„Na jednom se mjestu vide dvori gospodski, sve vrata i prozori zlatom obloženi, a crvenim mermezom ozidani. Na drugome mjestu opet: oružje junačko, tanke diljke i teške demeskinje, alemom i dragim kamenom urešene. Na trećem mjestu blago davno pokopano, zlatni pladanj i srebrne čaše, dukatima napunjene- i kruna carska, tripud prežežena.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 57)

Dobrodušni div **Regoč** nositelj je moći koja će spasiti pastire i **Kosjenku**, a ujedno i simbol sirove, prirodne snage, koja se u prirodi često troši na besmislen posao i tek kad je ljudski um oplemeni donosi korist ravnu svojoj moći. Taj gorostas golema tijela i male pameti, troma mišljenja, lišen želja i radoznalosti, nepokretan i neuputan, po izgledu je strahotan:

„...golem čovjek, veći negoli najveći hrast u šumi. Na tom čovjeku ogromni plašt od debela platna, a opasao se remenom od pet hvati. U toga čovjeka glava velika kao najveći badanj, a brada kao stog kukuruzovine. Tako je velik taj čovjek da bi tko pomislio: ono se crkveni toranj povalio uza zid.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 54)

Ivana Brlić-Mažuranić u *Tumaču imena* za *Regoča* navodi: *Regoč(Regoc)*- vilenik silno jak i golem, kojega spominje dubrovački pisac Đorđić u svome „Marunku.“

Drugi mitski lik koji se javlja je vila **Kosjenka** za koju Ivana Brlić-Mažuranić ne daje dodatna objašnjenja. Evo kako ju opisuje u svojoj bajci: *„Sjedne Kosjenka Regoču do uha (a bijaše uho Regočevo veliko kao cijela Kosjenka).“* (Brlić-Mažuranić, 1968: 54)

¹⁷ *Život i djelo(vanje) I. B. Mažuranić* Zbornik, ur. Ana Pintarić, Filozofski fakultet Osijek, 2005., str.159.-160.

Kako je već navedeno, težište radnje je **Legen grad** u kojem živi div Regoč. „*Zvao se pak taj čovjek Regoč i življaše u Legenu gradu i nije imao posla nego da broji kamenje Legena grada.*“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 54)

Za **Legen grad** Ivana Brlić-Mažuranić navodi: *Legen (Leđan)*- drevni čudesni grad po hrvatskoj narodnoj pjesmi i predaji.

Leđan je okrutni div i vladar mraznog sjevera - poznat po nasilnosti, mračnjaštvu i bahatosti, središnje je zimsko božanstvo. Oženjen je Jagom, strogom, okrutnom i nesmiljenom božicom studeni. Stoluje u Legen gradu (Leđanu) sazdanom od leda, po čijim su prostranim odajama razastrti kićeni i ledeni sagovi. Sunčevi ratnici govorili su za njega da je silnik i zatornik, tiranin i samodržac, da guši životinje sijući bijele strijele smrti. Mrzi svjetlost i toplinu. (Marinović, 1999: 64)

5. 5. Šuma Striborova

Sljedeća, možda najljupkija bića u *Pričama iz davnine* jesu **domaći**, kojima je i sama Ivana Brlić-Mažuranić, u pismu sinu, dešifrirala podrijetlo iz ruskih narodnih vjerovanja o kućnim dusima što se zovu *domovy*. Prema primjerima što ih iznosi Afanasijev, *djeduška domovoj* zaštitnik je doma i donosi mu obilje: on živi na kućnome ognjištu, uz vatru, susreće se kao sitan starčić u crvenoj košulji.

U *Šumi Striborovoj* pripovijeda se kako je zla snaha, koja je prije bila ukleta u zmiju, zadržala zmijski jezik, pa kada jednom ugleda male svračiče, „polakomi se u njoj zmijska ćud, poletje snaha po trijemu za svračićima i isplazi za njima svoj tanki i šiljasti jezik kao u šumi.“ (Bošković-Stulli, 1994: 237)

Ivana Brlić-Mažuranić u *Tumaču imena* navodi: **Domaći** („*Domovije*“)- u svih slavenskih naroda nazivlju se tako mali kućni dusi koji dolaze na ognjište, pak više puta mnogo kvara učine, a katkad znaju i dobro učiniti.

Zaštitnik doma Domagoj, nazvan još i Domo, Dodan, Domovy. Dobar, dobroćudan i priležan kućni duh. Zaštitnik doma, ognjišta i kućnog mira. Čuvar usjeva i rodova, stada i okućnica, štiti kućne stege i navade. Primjerice kad bi se gradila kuća, pod kamen temeljac polagao bi se grumenčić (a kasnije i novčić) od plemenite kovine. Kad bi se kuću zakrilo sljeme, prije nego što bi se u njoj počelo živjeti, na nekom skrovitom mjestašcu, obično u potkrovlju, ostavljala se korica kruha, da bi se privukao i u dvor uselio dobri duh Domagoj.

Sunčev narod opisuje ga kao malenog, zdepastog čovječuljka, dlakava i brzonoga, s bradom, crvenom kapicom na glavi, odjevena u haljinac pepeljaste boje. Od davnina on živi s bogovima, ali zasativši se tog života, našao se među ljudima. Tu mu je bilo kudikamo bolje i ljepše. Njemu u čast, nakon obilna jela i pila, na obiteljski žrtvenik prinila bi se čašica zlaćane medovine i rastresla čašica pšeničnog zrnja. (Marinović, 1999: 72)

„Kad ona tamo, ali ono se na ognjištu istom rasplamsle luči, a oko plamena zaigrali kolo „Domaći“, sve sami mužići od jedva po lakta. Na njima kožusi, kapice i opančići crveni kao plamenovi, kosa i brada sivi kao pepeo, a oči žarke kao živi ugljen. Izlazi njih sve više i više iz plamena, svaka luč po jednog daje. Kako izlaze, tako se smiju i vrište, prebacuju se po ognjištu, cikću od veselja i hvataju se u kolo.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 73)

Nije dovoljno poznato da su stvaranju slike **domaćih** pridonijela hrvatska narodna vjerovanja. Otkriva im trag jedan od Domaćih imenom **Malik Tintilinić**. Ime Malik Tintilinić skovala je sama autorica znajući za vjerovanja o maliku i tintilinu. O maliku se pripovijeda na području otprilike od Istre do srednje Dalmacije, a poznat je i kajkavskim Hrvatima, te Slovencima; o tintilinu se priča u južnoj Dalmaciji pretežno oko Dubrovnika. Sitan je dječaćić u crvenoj odjeći i crvenoj kapici, nestašan, rado se šali i rado pleše, svome gospodararu donosi blagostanje. Prema nekim vjerovanjima nastaje od duše nekrštena djeteta.

Za Malika Tintilinića, Ivana Brlić-Mažuranić navodi: **Malik Tintilinić**- stari narodni naziv za jednoga od Domaćih.

„Kad je baka svršila pripovijedanje, viknu jedan od Domaćih, po imenu Malik Tintilinić: Ja ću ti pomoći! Idem u sunčanu zemlju i donijet ću ti svračjih jaja. Podmetnut ćemo ih pod kokoš, pa kad se izlegu svračići, prevarit će se snaha: polakomit će se kao svaka šumska guja za svračićima i isplazit će jezik.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 73)

Još jedan od mitskih likova koje Ivana Brlić-Mažuranić ne spominje u svom *Tumaču imena* je **Stribor**, po kojemu je i bajka dobila ime. Marinović za njega navodi kako je on bog vjetra, a Jugomir, sin Stribora i vile Borane je bog južnog vjetra. Stribor je bog divlje ćudi. Nazvan još i Boro, Borivoj, Borislav. Bog strujanja zraka, bure, nevremena i hladnog vjetra. Rođen iz Svarunova daha, na mitskoj gori Viter, oženjen vilom Boranom. On siječe mačem, strijelom strijelja, a buzdovanom udara. Zimi je žestok, silan i studen, a ljeti blag, miran i topao. Ljudi su ga obožavali i rado gledali dok lahuri preko žitnog klasja, ali ga se i bojali slušajući kako bijesno huči ili zviždi kroz granje oko kuća.

Prikazivan je kao crvenkast čovjek, divlje ćudi, očiju krvožednih kao u zvijeri. Zaštitnik je bojovnika, ladara i mlinara, koji su ga često zazivali, ali i pljačkaša. Puk ga se plašio, jer je razgoneći oblačine utirao studeni. (Marinović, 1999: 68,70)

5. 6. *Bratac Jaglenac i sestra Rutvica*

U *Regoču* se naišlo na dobru vilu **Kosjenku**, dok opake planinske vile zatočnice susrećemo u priči o bratu Jaglencu i sestri Rutvici. Takva polarizacija ne odgovara našoj narodnoj tradiciji. Bit će da je dijelom inspirirana lektinom razolikih pripovijesti o vilama a dijelom je potekla od prikaza vila iz pera natka Nodila. Nodilo, naime, dijeli vile na „bijele i dobre“ te na „crne i zle“, a objašnjava ih u duhu meteorološke mitologije, u duhu istih shvaćanja kakva je dijelio i Afanasjev. Da je Ivana Brlić-Mažuranić vjerojatno čitala Nodila, primjećuje se, uz ostalo, prema primjeru što ga je naveo Nodilo o vili Andesili koja je otrovnu kupu vina izložila na putu da njome otruje junaka - što je mogao biti poticaj za motiv o vili zatočnici koja malom Jaglencu podmeće na put otrovne jagode dok se on penje planinom. (Bošković-Stulli, 1994: 236)

Ivana Brlić Mažuranić navodi: **Vile zatočnice**- naš narod ima npr. naziv „zatočene zmije“ za one zmije koje su se tobože u jesen zavjerile („zateći se“) da ne će leći na zimski san dok koga ne usmrte.

„Vidi dakle Rutvica: na jednoj se stijeni sastalo sedam vila Zatočnica što su u Kitež-planini dvorile Zmaja Ognjenoga. Zovu se Zatočnice jer su se zavjerile da će se, kao posljednje od vilinskog plemena, osvetiti ljudskome rodu.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 80)

Kako se Ivana Brlić slobodno odnosila prema motivima, koji su joj služili samo kao vanjski poticaj za priču, pokazuje i strašna **Kitež- planina** u kojoj zamalo nisu zaglavili mali Jaglenac i sestra mu Rutvica. Kitež pripada ruskoj usmenoj predaji, no niti je planina niti je strašan. Naprotiv, Kitež je grad koji se spasio pred tatarskom najezdom potonuvši u jezero Svjetlojar; grad i sada postoji, a život je u njemu pravedan i sretan. (Bošković-Stulli, 1994: 237)

„Orlu Klikunu dopala se Rutvica pak se on ne drži ugovora i neće da se spusti na razdjelu nego nosi Rutvicu u svoje gnijezdo orličima za igračku.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 81)

Ivana Brlić-Mažuranić u *Tumaču imena* za **Kitež** navodi: *Kitež*- Ruski pisac Merežkovski spominje po ruskoj predaji tajnovit Kitež (pustu šumu i jezero Svetlojar), gdje su se zbivala svakojaka čuda i strahote.

Sljedeći mitološki lik koji se javlja je **Relja** za kojeg Ivana Brlić-Mažuranić navodi: *Relja* (*Hrelja*)- hrvatska narodna pjesma slavi gdjekad nekoga Hrelju kao boljeg i jačeg junaka od samoga Kraljevića Marka.

„Junak silni bijaše Relja, a strahovit bijaše Zmaj, zato im se mejdan u pjesmi kazuje gdje je k Zmaju Relja poletio:

Diže Relja sablju sablju prema suncu,

Sablju diže, a boga zaziva!

Pade sablja Zmaju među oči,

Laka sablja, lako udarila,

Al nadvoje zmaja rastavila.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 97)

5. 7. Lutonjica Toporko i devet župančića

Starac **Neumljika** poznat je i u ruskim pričama kao isluženi vojnik koji se obavezao vragu da se petnaest godina ne će brijati ni šišati, useknjivati nos, niti čistiti i mijenjati odjeću. No postoji i mitološka interpretacija tog Neumojke, po kojoj on bog svijetloga neba, prekrasan junak, koji se za sedam zimskih mjeseci ne češlja, ne šiša, ne umiva i ne useknjuje, tj. pokriva se oblacima i maglom. Djed **Neumljika** mitski je lik oslobođen vještačkih interpretacija fiktivnih mitoloških simbola iz kojih je potekao. (Bošković-Stulli, 1994: 234)

„Djed Neumljika nit se mije, nit se brije, niti nokte poderzuje, nego zori osvitu i noći o sutonu nebom prolazi. Na nogamam mu opanci skorohodni, a na glavi ćepica-vedrica.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 107)

U *Tumaču imena* Ivana Brlić-Mažuranić navodi: *Neumijka*- po ruskoj predaji luta svijetom i nebom prnjava i neumiveni djed Neumijka. Ali kad on otare nos, tada se srebro osipa. Osim njega spominje i **Lutonju**: *Lutonja*- dijete koje se rodi od obrubljenog komada drveta. Kad starac i starica, zaželjevši djece, zibaju i tetoše takav panjić, tada on oživi i pretvori se u dijete.

„A Toporko kad se na noge osovio, stao lutati šumom i dubravom, stao tragati za kunom i lasicom. Kako bi jutrom odlutao, tako isto s večera dolazio. Zato baka Toporku jošte od mилоše nadimak daje: prozvala ga svojim „Lutonjicom.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 111)

5. 8. Sunce djever i Neva Nevičica

U ovoj bajci Ivane Brlić-Mažuranić susreću se četiri mitska lika. Ivana Brlić-Mažuranić u svome *Tumaču imena* za njih daje sljedeća objašnjenja:

1. **Mokoš**- neka moćna sila koja je po vjerovanju starih Slavena vladala na zemlji, valjda poglavito po močvarama. Ona se spominje u savezu sa nebeskim gromovnikom Perunom.

„Ona pak ne bijaše baka kao što jesu bake, već ona bijaše Mokoš. A Mokoš znala je u svašta da se pretvori: i u pticu i u zmiju i u baku i u djevojku. Još mogaše Mokoš svašta načiniti: i zla i dobra. Ali jao si ga onom koji joj se zamjeri, jer bijaše vrlo pakosna.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 131)

Kakvo bi božanstvo imalo biti **Mokoš**, ostalo je u mitološkim interpretacijama vrlo neodređeno. Ivani Brlić-Mažuranić bilo je dovoljno njezino ime da sama stvori svoju baku Mokoš, u krpama i dronjcima, što uzima različite likove te može biti dobra i zla. (Bošković-Stulli, 1994: 233) Marinović za **Mokoš** navodi kako je on zao duh.

2. **Koledge**- zimske svetkovine, a slave se zadnjih dana mjeseca prosinca, u slavu Sunca koje tih dana iznovice prosine (odatile i ime prosinac).

„Kod nje bi Sunce sve zime noćivalo, a Mokoš znala i ljute trave i krepke pregovore, te bajlila i tetošila nekako Sunašce, dok se ne bi o Koledama pomladilo i nanovo prosinulo!“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 131)

Koledge- boginja koja ljubi srcem i dušom. Nazvana još i Koleša, Vida, Višnjja, Svaruna, Božena. Žena vrhovnog boga Svaruna, mati Perunova, Svanimirova i Tatomirova. Dobra, brižna i zlatna majka, kraljica mira, nebeska carica, zaštitnica braka. Božica je ženskog dostojanstva, utjelovljenje ljepote. Uz ime su joj vezane oznake: zlatorodna, zlatotrona, velebna, srnooka i lakata. God joj se slavio sredinom ljeta za kršćanskog blagdana Uznesenja Blažene Djevice Marije, i na žrtvenik su joj prinostili janjce. (Marinović, 1999: 10)

3. **Krijes**- svetkovine posvećene ljetnom Suncu kad je u svojoj najvećoj snazi.

„Zar će o Krijesu silno Sunce zaboraviti tko ga slabija o Koledama darivao? Il će Djever Sunce zamjeriti nevjesti što ostavi caru dvore a carevni dvorjanstvo, te privoli po srcu junaku?“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 137)

4. **Omaja (omaha)**- voda što se omahuje od mlinskog kola. U toj vodi i danas seoske žene kupaju djecu da bi se od njih zlo omahivalo.

„Bila u mlinara kćerka, krasna djevojčica, a zvali je Neva Nevičića. Čim se bijaše ona rodila, okupale ju vile u Omaji te se od nje svako zlo odmahivalo kao voda od mlina.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 132)

5. 9. Jagor

Prema narodnom vjerovanju pretežno sjevernih i zapadnih naroda (no poznatom i u Sibiru) stvoren je, također po Afanasjevu, lik **babe Poludnice**. Poludnica je podnevni demon što se oko podneva pokazuje blizu bunara češljajući dugu kosu; susreće se i u spodobi raščupane starice u dronjcima što živi među koprivama te čuva vrtove od nestašne djece; u podne krađe djecu po njivama. (Bošković-Stulli, 1994: 234)

Ivana Brlić-Mažuranić u *Tumaču imena* za **Poludnicu** navodi: *Poludnica*- (od riječi: podne, poludne). Ima u Srba, a i u Lužičkih Srba narodno pričanje da neka stara žena, raščupane kose, obitava u koprivama. Ona plaši i žeže djecu, da ne prelaze plotova.

„Kad Jagor bješe izašao na ljesu, čučala onkraj plotu baba Poludnica nad svojom jazbinom. Ime joj je baba Poludnica jer samo u po dana izlazi iz jazbine, blaži se kano guja na ljetnoj pripece i vreba koga da ošine koprivom.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 141)

Prema Afanasjevu **bagan** je sitan kućni duh koji živi u staji, gdje su mu dodijeljene posebne male jaslje sa sijenom, brine se za uspjeh rogatog blaga. (Bošković-Stulli, 1994: 236)

Bagan- jedan od Domaćih. Po ruskoj narodnoj predaji čuva Bagan rogatu marvu, dok Vazila ili Vozila čuva konje. Baganu pripravlja posebni mali ogradak u staji. Tu se on naseljuje i donosi gospodaru sreću i uspjeh sa blagom.

„Popeo se i Bagan na jaslje. Malen kao palac, na nožicama mu konjska kopitašca, na čovječjoj glavici volovski roščići. Reče Bagan kravici i kozici: - Hajdete, nema druge. Promisli kravica i reče: - Kuda znamo same? Ajde s nama, Bagane. Mudriji si od nas.“ (Brlić-Mažuranić, 1968: 145)

6. Zaključak

Nakon provedene analize Brlićkinih bajki, može se zaključiti kako se dio mitskih likova koje navodi literatura o slavenskoj mitologiji nalazi u analiziranim bajkama. Mitološki likovi i njihova imena ušli su u *Priče iz davnine* iz djela Afanasjeva, ali doživjeli su mnoge preobrazbe. Ivana Brlić-Mažuranić u bajke uvodi **Bjesomara**, koji se pojašnjava kao vladar zlih i opakih sila. Nadalje uvodi **Svarožića**, koji se definira kao otac bogova. **Zora-djevojka** opisuje se kao lijepa božica, donositeljica jutarnje svjetlosti. **Kralj Morski** pojašnjava se kao bog mora, zaštitnik mornara i ribara. **Otok Bujan** opisuje se kao čudoviti otok, obrastao bujnim raslinjem. **Kamen Alatir** uspoređuje se u literaturi sa suncem. **Morske Djevice (diklice)** definiraju se kao morska čudovišta: do pol tijela krasne djevojke, od pol ribe razdvojena repa. **Zmija orijaška**, **Ptica kljuna gvozdenoga**, **Zlatna pčela** su tri nemani, što po pričanju oko otoka Bujana izvode valove, vjetar i gromove, odakle se širom svijeta oluja razilazi. **Regoč** se opisuje kao vilenik silno jak i golem. **Legen grad** drevni je čudesni grad po hrvatskoj narodnoj pjesmi i predaji. **Domaći** su mali kućni dusi koji dolaze na ognjište. **Malik Tintilinić** skovala je sama autorica znajući za vjerovanja o maliku i tintilinu. **Stribor** se opisuje kao bog divlje čudi. **Vile zatočnice** – naš ih narod opisuje kao one zmije koje su se tobože u jesen zavjerile da neće leći na zimski san dok koga ne usmrte. **Kitež** je grad koji se spasio pred tatarskom najezdom potonuvši u jezero Svjetlojar. **Relju** se slavi gdjekad kao boljeg i jačeg junaka od samoga Kraljevića Marka. Starac **Neumljika** opisan je kao isluženi vojnik koji se obavezao vragu da se petnaest godina ne će brižati ni šišati, useknjivati nos, niti čistiti i mijenjati odjeću. **Lutonja** je opisan kao dijete koje se rodi od obrubljenog komada drveta. Kad starac i starica, zaželjevši djece, zibaju i tetoše takav panjić, tada on oživi i pretvori se u dijete. **Mokoš** se opisuje kao moćna sila koja je po vjerovanju starih Slavena vladala na zemlji, poglavito po močvarama. **Koleda** se definira kao boginja koja ljubi srcem i dušom, a **Krijes** kao svetkovine posvećene ljetnom Suncu kad je u svojoj najvećoj snazi. **Omaja (omaha)** se definira kao voda što se omahuje od mlinskog kola. **Poludnica** je podnevni demon što se oko podneva pokazuje blizu bunara češljajući dugu kosu. **Bagan** se opisuje kao jedan od Domaćih.

Osim likova iz slavenke mitologije, postoje i oni iz usmene književnosti. Treba naglasiti kako su mitski likovi više zastupljeni, nego likovi iz usmene tradicije.

7. Literatura i izvori

Izvori:

1. Ivana Brlić-Mažuranić, *Priče iz davnine*, U PSHK, knjiga 73, Zagreb, 1968.
2. Ivana Brlić-Mažuranić, *Tumač imena*, u: PSHK, knjiga 73, Zagreb, 1968.

Literatura:

1. Vitomir Belaj, *Hod kroz godinu*, Golden marketing, Zagreb, 1998.
2. Maja Bošković-Stulli, *Priče iz davnine i usmena književnost*, u: Ivana Brlić-Mažuranić, *Izabrana djela II*, Naša djeca, Zagreb, 1994.
3. Ivana Brlić-Mažuranić, *Priče iz davnine*, Zagreb ABC naklada, 1999.
4. Ivana Brlić-Mažuranić, *Zbornik radova o I.B.Mažuranić*, ur. Jelčić, D., Skok, J., Šegedin, P., Šicel, M., Vaupotić, M., Mladost, Zagreb, 1970.
5. Ivana Brlić-Mažuranić, *Izabrana djela*, Zagreb: Matica hrvatska, *Stoljeća hrvatske književnosti*, 1997.
6. Milan Crnković, Dubravka Težak, *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955.*, Znanje, Zagreb, 2002.
7. Marinko Marinović, *Junaci starohrvatskih mitova*, Varteks tiskara, Varaždin, 1999.
8. Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti od Bašćanske ploče do danas*, Zagreb, Golden marketing, 2003.
9. Ana Pintarić, *Umjetničke bajke- teorija, pregled i interpretacije*, Matica hrvatska, Osijek, 2008.
10. Ana Pintarić, *Život i djelo(vanje) I.B.Mažuranić*, Filozofski fakultet Osijek, 2005.
11. Tadija Smičiklas, *Povijest hrvatska I.*, Naklada Matice Hrvatske, Zagreb, 1882.
12. Milivoj Solar, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1986.
13. Vanja Spirin, *Hrvatski mitovi i legende*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1882.
14. Miroslav Šicel, *Predgovor u PSHK*, knjiga 73, Zagreb, 1968.
15. Dubravka Zima, *Priče iz davnine I. B. M.*, Umjetnost riječi, br. 314, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1999.